Atalay Derleme Sözlüğü'nde bir "anız" görmüş ama, bunun yanındaki (II) rakamını görmemiş. Bundan önceki anız (I)'e baksaydı doğru dediği anlamı orada bulacaktı. Bu anlamla 125 yerden derlenmiş olan kelime, ikinci anlamıyla da 60 yerden derlenmiştir. Hattâ üçüncü, dördüncü, beşinci anlamlar da vardır. Bilmediği kelime ve anlama yanlış damgasını basmak, Besim Atalay'a özgü usullerdendir. Düşünemiyor ki biz ortak dilin sözlüğünü yapmıyoruz; ayrı ayrı bölgelerde yaşayan halkın ağzından söz ve anlam derliyoruz.

Atalay daha başka maddelere de ilişiyor : Yabancı kelimeleri Türkçe saymışız; kelimeleri gönderenlerin yerli olup olmadıkları ve tahsil dereceleri belli değilmiş; gönderilen kelimelerin oralarda bulunup bulunmadığını sormuş muyuz; "andaval" kelimesini neden "andavallı" diye yazmamışız; bir kelimenin türlü şekillerini sıraladıktan sonra her birinin nerelerde kullanıldığını göstermemişiz... Bu sayfalara sığabilseydi hepsini uzun uzun cevaplandırırdık. Ama yukarıdaki açıklamalarımız, eleştirinin niteliğini belirtmeye yettiğinden kalan itirazları sıralamakla yetindik. Ancak şunu belirtelim ki bunlar içinde yalan olanlar da vardır: Yabancı kelimeleri Türkçe saymak, bir kelimenin türlü şekillerinin nerelerde kullanıldığını göstermemek gibi. Kitap ortada.

Derleme Sözlüğü'nün eksiksiz ve yanlışsız olduğunu ileri sürmek hiçbir zaman aklımızdan geçmez. Ama bu sözlüğün Derleme Dergisi'ni büyük ölçüde genişletip geliştirdiği de inkâr edilemiyecek bir gerçektir. Atalay insaflı olup kendisinin hazırlamadığı bir eserin de başarılı olabileceğini kabul etmelidir. Derleme Dergisi tamamlandıktan ve Atalay Kurum yöneticileri arasından ayrıldıktan sonra esere biz bir "indeks" cildi eklemiştik. Eski arkadaşımız o vakıt da bu güzel ciltten rahatsızlık duymuş ve bizi kötülemek için yazdığı yazıda "yapacak bir iş kalmamış gibi şimdi de Derleme Dergisini ters-yüz etmişler. Yazık harcanan paralara." demişti. Oysa Söz Derleme Dergisi'nin asıl değeri indeks cildiyle ortaya çıkmıştır.

Bize öyle geliyor ki Atalay Dil Kurumu'nun yöneticileri arasında kendisinin de bulunduğu zaman yapılan her işi değerli, bulunmadığı zaman yapılan her işi kötü görmese hele şu, sözüm ona eleştirmeleri gibi yazılar yazmasaydı eski emekleri herkesin gözünde daha çok değer kazanır, kendisi de büyük bir dilci sanılırdı.

Atatürk'ün sağlığında yapılan derlemeleri geliştirip tamamladığımızı söylemiştik. Atalay buna "Atatürk devrinde yapılanları beğenmemek" adını takacak kadar çiğlik gösteriyor. Atatürk bize "bıraktığım yerde duracaksınız" dememiştir. "Beğenmemek" ne demek? Biz geri mi döndük, yoksa tamamlama yolunda mıyız? Atalay'ın sözleri demagojiden başka nedir?

*

Yazısında Derleme Sözlüğü ile ilgili olmayan konular da var : "Örneğin" kelimesini kullanmış olmam, doğup büyüdüğüm şehrin Türkçesini dahi bilmemem, gramer kurallarından habersiz, dil zevkinden yoksun oluşum gibi. Evet, onun ölçüsü, anlayışı ve bilim görüşü ile benimkiler arasında büyük farklar vardır. Örneğin, ben Kur'an'ı Türkçeye çevirecek olsam onun çevirisinin 538. sayfasındaki "eğer öğüt alırsanız uğursuzluk sizdedir" gibi Kur'an'ın Arapça aslına uymayan ve anlamı mantığa sığmayan bir cümle kullanmam. "*Kelime Yapma Yolları*" üzerine bir kitap yazsam, bu kitabın 73 ve 87. sayfalarında görüldüğü gibi "dağlar delisi"ni dört kelimeden, "Topkapı Hayır Sevenler Cemiyeti"ni de beş kelimeden yapılmış "bileşik kelime" diye gösteremem ve "körkörparmağımgözüne" (hepsi bitişiktir) yi birleştirme yoliyle yapılmış "tek kelime" sayıp bitişik yazmam. Şu sütunlarda yer olsa bunlardan düzinelerle örnek verilebilir. Gerekirse bunu da yapmak üzere şimdilik sözü burada kesiyorum.

(*Dünya*, 15 ekim 1964)

Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı ve
Derleme-Tarama Kolu Başkan vekili

Ömer Asım AKSOY

*

"Derleme Sözlüğü" Üzerine İkinci Cevap

Biz Besim Atalay'dan ilkelerde ayrılıyoruz.

Dünya gazetesinin 19 ekim 1964 günlü sayısında Besim Atalay "Derleme Sözlüğü" üzerine ikinci yazısını yayımladı. Onun bilgi ölçüsü ve değer yargısı ile "kitap bilgi bakımından değersizdir, hiçtir. Derleme Kolbaşısının

bilgice tam bir aynasıdır. Bu kitap için utanç duymak gerekir."

Çok şükür ki görüşü bu... Bana "bilgili", kitap için de "övünülecek eser" deseydi o vakit düşünürdüm. Hâmit'in böyle biri için yazdıklarını bilirsiniz :

Târizi bir lûtuftur, takrizi bir hakaret.

Hani bir hikâye vardır : Köyün şeytanatta allâme mollası, kendi yerine gelen bilgili hocayı köy halkı katında sınava çeker. Ona gübreyi göstererek bunun "madde-i asliye"sine ne denildiğini sorar. Bilgili hoca "cevher" cevabını verince şeytan molla, halkın hakemliğine başvurur ve "gübreye cevher diyen" bilgili hocayı köyden attırır. İşte Besim Atalay'ın yapmak istediği bu...

Bilimle en küçük ilgisi bulunmayan yazıları bilimsel bir tartışma konusu olmaktan çok uzak ama, bu işle uğraşmamış kimselere de durumu bütün açıklığıyla göstermek için şu satırları yazmam gerekiyor:

Atalay, Derleme Sözlüğü ile ortak dilin sözlüğünü ve etimoloji sözlüğünü birbirine karıştırmaktadır. Bundan önceki cevabımda "ortak dilin sözlüğü" ile "Derleme Sözlüğü" arasındaki farkı göstermiştim: Derleme Sözlüğü, ortak dile mal olmayan, sadece halk ağzında yaşayan ọszlerin sözlüğüdür. Bunda her sözün hangi kasabada, hangi köyde kullanıldığı gösterilir. Örneğin : "ağrı" kelimesi için ortak dilin sözlüğüne bakarsanız "vücudun bir yerinde duyulan sürekli acı" karşılığını bulursunuz. Halbuki Derleme Sözlüğü'nde bu kelimenin ortak dilde bulunmayan, halk ağzında geçen anlamları yazılı olur. Filân yerde "ötürü", filân yerde "yön" anlamlariyle kullanıldığı belirtilir. Atalay, Derleme Sözlüğü'ndeki bu çeşit kelimeleri alıyor ve ortak dilin sözlüğünü yapıyormuşuz gibi düşünerek "yanlış anlam vermişler. Herkes bilir ki kelimenin anlamı böyle değildir" diye avaz avaz bağırıyor. Bu düpedüz "mugalâta"dır. Şu sözlerine bakınız: "Kelimelerin yazılışı yanlıştır. *Ağrı* kelimesine yön, taraf anlamı verilmiş. Böyle bir fiş gelmiş olsa bile bunu düzeltmek lâzımdı. *Ağrı* kelimesinin anlamı bellidir. *Ağrı* sandıkları kelime *anarı* bozuntusudur. *Âri* diyen yerler de vardır."

Bu, neresinden tutsanız elinizde kalan abuk sabuk sözlerinden bir örnektir:

a) Birinci cümlede kara dediğine iki satır sonra ak diyor: "Kelimenin yazılışı yanlıştır. Doğrusu *anarı*dır" sözlerinin arkasından "*âri* diyen yerler de vardır" sözleri geliyor. Böylece ilkin yanlış dediği şeyi biraz sonra doğru buluyor.

b) Kendisinin verdiği bilgiye göre söyleyelim ki eğer "âri" diyen yerler varsa bu deyiş Derleme Sözlüğü'nde "âri" olarak gösterilir; "anarı" olarak değil. Eğer yurdun bir köşesinden "ağrı" imlâsiyle yazılı bir fiş gelmişse o da hiçbir düzeltme yapılmadan Derleme Sözlüğü'ne geçirilir. Atalay'ın düşündüğü gibi düzeltme yapılırsa bilim adına bir suç işlenmiş olur. İşte onun anlayışıyla bizim anlayışımız arasındaki fark buradadır ve işte bundan dolayıdır ki anlaşamıyoruz. Atalay bu sözleriyle en yalın dil ilkelerinden bile habersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

c) "*Ağrı* sandıkları kelime, *anari* bozuntusudur" diyor. Ortada "ağrı" sanılan bir kelime değil "ağrı" olarak gönderilmiş olan bir kelime var. Kendisi de söylüyor ki "âri" deyen, yani hemen hemen "ağrı" demekte olan halk vardır. "Ağrı" kelimesi yurdun 69 yerinden gönderilmiş, hattâ bunlara halk türküsünden şu tanık da eklenmiştir : *Üç güzel geliyor bağlardan ağrı-Taramış zülfünü gerdana doğru.* Bunun "sanma" neresinde, "uydurma" neresinde ?

ç) Bir şey daha söyliyeyim de şaşınız : Başında Besim Atalay'ın da adı bulunan eski Derleme Dergisi'nde dahi "ağrı" kelimesi bu imlâ ile ve "ötürü, yön" anlamlariyle yazılı bulunmaktadır. O zaman yurdun 10 yerinden gönderilmiş olan bu kelimenin imlâsını ve anlamını Atalay neden düzeltmemiş? O kitap çıkalı 25 yıl oldu. Şimdi, kelimenin 59 yerden daha gönderilmiş olduğunu gördükten sonra mı uyandı?

Atalay birkaç yıl önce de buna benzer bir marifet göstermişti. Çok hoştur; konumuzla yakından ilgilidir; anlatayım : Eski Derleme Dergisi'ni hazırlıyanlar arasında kendisinin de bulunduğunu unutmuş; onu ben hazırladım sanmış. Bir gün bir yazı ile bana sataştı : Ben cahilmişim, Arapçayı Türkçe sanmış, Derleme Dergisi'ne "akaba" diye bir kelime almışım. Cevap verdim : "O kitabı hazırlayanlar arasında ben yoktum, siz vardınız. Yanlış bir iş yapılmışsa siz yapmışsınız. Ama daha tuhafı şu ki siz *Ekler ve Kökler* adlı eserinizde bu kelimeyi Türkçe olarak gösteriyorsunuz. Hangisine doğru

desek öteki sözünüzle siz kendi kendinizi yalanlıyorsunuz." dedim. Görüyorsunuz ki "ağrı" kelimesinde de durumu bu.

d) Gelelim "ağrı"nın "anarı" bozuntusu olmasına : "Halk ağzı, kitap sözü değildir" demekten dilimizde tüy bitti; Atalay'a anlatamadık. Kitap sözlerinde bile onun deyişiyle "bozuntu" olan yığın yığın kelime var. Bunları kabul etmeyip sözlüklere asıllarını geçirmeye kalkarsak "kardeş" yerine "karındaş", "yaprak" yerine "yapurgak", "yorgan" yerine "yogurkan", "kapı" yerine "kapuğ" yazmamız gerekir. Biz etimoloji sözlüğü mü yapıyoruz, Derleme Sözlüğü mü?

Bir kez daha belirtelim ki biz Atalay'dan ilkelerde ayrılıyoruz. Bu nokta çok önemlidir. Yüzde doksanı yanlış ilkelere dayanan yazılarının değeri bundan dolayı sıfırdır ve bundan dolayı birini cevaplandırıp niteliğini ortaya koymak, onlara benzeyen ötekileri de cevaplandırıp çürütmek demektir.

Geçen yazısında da, bu yazısında da "ben Uşak'lıyım; bu kelimeler Uşak'ta kullanılmaz" sözü geçiyor. Üzerinde durduğu kelimelerin çoğu Uşak merkezinden değil, il içindeki bir köyden gönderilmiştir. Şehirde oturan kimse, köyde kullanılan kelimelerin hepsini bilir mi? İnsanın doğup büyüdüğü şehirde bile kırk elli yaşından sonra duyduğu yerli kelimeler olur. Bunlar bir tek yerden, ya da bir kişiden gelmiş olsa "acaba" denilebilir. Ama aynı kelime birçok yerden ve bir yerde birçok kimseden gelince "acaba"nın yeri kalmaz.

Atalay'ın bir sözü daha var : "Bunlar uydurmadır. Yurdumuzun doğusunda, batısında, ortasında, kıyısında dolaştım; bu biçim kelimeleri işitmedim" diyor.

Bakın, bu söz karşısında akan sular durur. Doğru, biz çok toy, çok gaafil insanlarız. Atalay gibi yurdun sağında solunda, ortasında kıyısında, köşesinde bucağında, yanında yöresinde, üstünde (Allah esirgesin, yalnız altında değil) dolaşmış bir "hezar-dil" dururken neden binlerce dilseveri rahatsız ediyor, onlara kasaba kasaba, köy köy kelime "uydurtuyoruz"? Gidip üstadın önünde diz çöksek, o söylese biz dinlesek, biz söylesek o dinlemese, döktürdüğü incilerden bilimüstü bir eser meydana gelse olmaz mı?

Perdeyi burada kapatalım.

Atalay yazılarını bir mısrala bitirmeyi âdet edinmiştir. Bu mısraa da cevap vermesek ayıp olur.

Atalay diyor ki :

Ey meh seninle söyleşelim gel kitap ile

Ben de diyorum ki :

Baktım kitaba cümle-i sertacı şöyledir :
Cânâ ya sus, ya söyle sözün hep hesap ile.

(Bu beyti başka yerden aldım sanılmasın. Atalay'ın canı sıkılacak ama, aruza tasarruf edecek kadar "ehliyetimiz" vardır.)

(*Dünya*, 3 kasım 1964)

Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı ve
Derleme - Tarama Kolu Başkan Vekili

Ömer Asım AKSOY

İNGİLİZ-AMERİKAN DERGİLERİ :

Bir Dergi: Contact

"*Contact*" Amerika'da yayımlanan bir sanat dergisi. Bu yılın başına kadar ayda bir çıkıyordu; şimdi iki ayda bir çıkıyor. Büyük boyda; her sayısı seksen sayfa. Kendine özgü, yeni, atılgan bir sayfa düzeni var; ilk bakışta ilgiyi çekiyor. Yazarları da yeni, atılgan. Gerçi içlerinde William Carlos Williams gibi, Kenneth Rexroth gibi adlarını daha önce duyduklarımız var; ama çoğunun adı yabancı geliyor bize.

"Contact"ı çıkarmaya William Carlos Williams başlamış. 1932 de. Altı yıl önce bazı genç yazarlara bırakmış dergisini, çekilmiş. 1958 den beri "Contact"ı Kenneth Lamott, Calvin Kentfield, Evan S. Connell Jr., H. Jeremy Wintersteen yönetiyor. Dergi geçen yıl bir ara batacak gibi oldu. Yöneticiler "Dinliyen var mı?" başlığı altında bir açık mektup yazdılar okurlara. "Contact"ın edebiyat çevrelerinde çok beğenildiğini, büyük bir boş-